VOLUME 3 / ISSUE 3 / UIF:8.2 / MODERNSCIENCE.UZ

BUXORO VOHASI ARXEOLOGIK MEROSIDA QOYATOSH SURATLARINING TUTGAN O'RNI

Mahmudov Javohir Bahriddinovich

Osiyo xalqaro universiteti tarix yo'nalishi talabasi.

https://doi.org/10.5281/zenodo.10800803

Annotatsiya. Ushbu maqola Buxoro vohasida qoyatosh suratlarini oʻrganish jarayonida bu hudud ibtidoiy davrdanoq odamzod tomonidan oʻzlashtirilganligi va keyingi tarixiy davrlarda ham uzluksiz madaniyat yaratilib, Qizbibi togʻ tizmasi va Nurota togʻ tizmasi oʻrtasidagi Malik choʻldan Zarafshon daryosi oqib oʻtib, daryoning shimoliy tomonida Sarmishsoy darasida istiqomat qilgan aholining ibtidoiy ziroatchilik, chorvachilik va ovchilik bilan shugʻullanganligi aniqlandi.

Kalit so'zlar: Qoyatosh suratlari, sarmishsoy, ibtidoiy davr, buxoro vohasi, Zarafshon vohasi, rangli suratlar, Qizbibi, Tongotarsoy, Gurtuksoy, Qilichliksoy, Toytuyoqsoy, Otchoparsoy, Umartolsoy.

THE PLACE OF KAYOTASH PICTURES IN THE ARCHAEOLOGICAL HERITAGE OF BUKHARA OASIS

Abstract. This article, in the process of studying rock paintings in the Bukhara oasis, shows that this area has been occupied by humans since primitive times, and a continuous culture has been created in subsequent historical periods, and the Zarafshan river flows through the Malik desert between the Kizbibi mountain range and the Nurota mountain range., it was found that the inhabitants who lived in the Sarmishsay gorge on the north side of the river were engaged in primitive agriculture, animal husbandry and hunting.

Keywords: Key words: Rock paintings, Sarmishsay, primitive period, Bukhara oasis, Zarafshan oasis, colorful pictures, Qizbibi, Tongotarsoy, Gurtuksoy, Qilichliksoy, Toytuyoksoy, Otchoparsoy, Umartolsoy.

МЕСТО КАЙОТАШСКИХ ИЗОБРАЖЕНИЙ В АРХЕОЛОГИЧЕСКОМ НАСЛЕДИИ БУХАРСКОГО ОАЗИСА

Аннотация. В данной статье в процессе изучения наскальных изображений Бухарского оазиса показано, что эта территория была освоена человеком с первобытных времен и в последующие исторические периоды создавалась непрерывная культура, а река Зарафшан вытекает из пустыни Малик в середина хребта Кизбиби и хребта Нурота. Установлено, что население, проживающее в ущелье Сармишсай на северном берегу реки, занималось примитивным земледелием, животноводством и охотой. Ключевые слова.

Ключевые слова: Наскальные рисунки, Сармишсай, первобытный период, Бухарский оазис, Заравшанский оазис, красочные изображения, Кызбиби, Тонготарсой, Гуртуксой, Килиличликсой, Тойтуёксой, Очопарсой, Умартолсой.

Buxoro vohasi qoyatosh suratlarining xronologik chegarasi kishilik tarixining bronza davri (mil.avv. 3-2-mingyillik)dan boshlab oʻrta asrning soʻnggi bosqichlari bilan belgilanadi.

Sarmishsoy qoyatosh suratlarining ishlanish texnikasi va tasviriga oʻxshash suratlar Fargʻona vodiysi hamda Oʻrta Osiyoning boshqa hududlarida ham uchraganligi qadimgi davr aholisining etnomadaniy aloqalari natijasi ekanligi ochib berildi.

ISSN: 2181-3906 2024

International scientific journal «MODERN SCIENCE AND RESEARCH»

VOLUME 3 / ISSUE 3 / UIF:8.2 / MODERNSCIENCE.UZ

Buxoro vohasi qoyatosh suratlarining xronologiyasi, ishlanish texnikasi, mazmun-mohiyati qadimgi aholining tafakkurini ochib berishga xizmat qildi.

XX asrning 60-yillarida Oʻzbekiston qoyatosh rasmlarini oʻrganishda Oʻzbekiston Fanlar Akademiyasi haqiqiy a'zosi, akademik Ya.Gʻ. Gʻulomov rahbarligida Mohondaryo ekspeditsiyasining a'zolari A. Muhammadjonov, M.Qosimov, Oʻ. Islomov, N. Toshkentboyev, T. Mirsoatov, J. Kabirovlar Sarmishsoy, Qorongʻiungursoy va boshqa shu kabi yodgorliklarda boʻlib, ba'zi ilmiy izlanishlarni olib borganlar.

Bu kuzatishlar natijasi sifatida, 1964-yili N.X. Toshkentboyevning bu dara rasmlari haqidagi maqolasi e'lon qilingan¹.

Shundan soʻng, J. Kabirovning Nurota togʻ tizmalarining qoyatosh rasmlarini oʻrganish borasida amalga oshirgan tadqiqotlari ahamiyatli hisoblanadi. U 1966-1972-yillar mobaynida Nurotaning Oqtogʻ va Qoratogʻ tizmalaridagi Sarmishsoy, Bironsoy, Tongotarsoy, Gurtuksoy, Qilichliksoy, Toytuyoqsoy, Otchoparsoy, Umartolsoy, Qorachorvoq, Naymanchaliksoy daralaridan yangi qoyatosh rasmlarini topib, ularni ilmiy jihatdan oʻrgangan².

Sarmishsoy Navoiy shahridan 40-45 km shimoli-sharqda, hozirgi Navbahor tumanida Qoratogʻning janubiy yon bagʻrida joylashgan. Daraning uzunligi 5.5-6 km boʻlsa, uning eni 15 metrdan 200 metrgacha choʻzilgan, qoyatoshlarning balandligi 15 metrdan 50 metrgacha yetadi. Sarmishsoy darasida antropogen landshaft shakllanishining asosiy sabablardan biri uning iqlimidir.

Sarmishsoy darasida 200ga yaqin arxeologik obyektlar mavjud boʻlib, qoyatosh suratlari bularning gultojidir. Sarmishsoy darasi, asosan, salanets, granit va mayda zarrali qumtosh qoyalaridan iborat.

Sarmishsoy suratlari haqidagi dastlabki xabarlar 1958-yildan keng ommaga yoyila boshlangan edi. Oʻshanda Xalilullo Muxammedov «Qizil Oʻzbekiston» gazetasida dara haqidagi oʻz maqolasini e'lon qilgan edi.

XX asrning 70-80-yillarida Nurota togʻ tizmasining Oqtogʻ, Qoratogʻ hududlarida arxeolog olimlar J. Kabirov va M. Xoʻjanazarovlar tomonidan olib borilgan ilmiy tadqiqot va kuzatish ishlari natijasida 60 dan ortiq qoyatosh rasmlari aniqlanib, ularda ilmiy tadqiqot ishlari olib borilgan.

Xatirchi tumani hududi, xususan, Nurota togʻ tizmasi qoyatosh rasmlari tadqiqotida OʻzRFA Arxeologiya instituti qoshida 1987-yili M. Xoʻjanazarov rahbarligida tashkil etilgan "Qoyatosh rasmlarini oʻrganish" guruhi tomonidan amalga oshirilgan ishlar natijasi muhim ahamiyat kasb etadi.

Oʻzbekiston qoyatosh rasmlarini oʻrganishda Nurota togʻ tizmasi juda istiqbolli hudud hisoblanadi. 1987-1989-yillar mobaynida M.Xoʻjanazarov Oqtogʻning janubiy yon bagʻrida olib borgan tadqiqotlari jarayonida Oqsoqolotasoy darasi yon bagʻirlarida yangi qoyatosh rasmlari borligini aniqladi . Ana shu ungur va kamarlarning devor va shiplariga qadimgi ajdodlarimiz rangli buyoqlarda rasmlar chizib qoldirganlar.

-

 $^{^{1}}$ Тошкенбоев Н. Х. Наскальные изображения Карангурсая и Сармича // ИМКУ. Вып. 7. Ташкент. 1966.-С.36-39.

 $^{^2}$ Кабиров Ж. Сармишсойнинг қоятошларидаги расмлар.-Тошкент, 1976.-Б.4-5.

VOLUME 3 / ISSUE 3 / UIF:8.2 / MODERNSCIENCE.UZ

REFERENCES

- 1. Asqarov A. Buxoroning ibtidoiy davr tarixidan lavhalar. T. «Fan». 1973.
- 2. Агзамходжаев Т. Наскальные излбражения в Бостагдиксокм районе Ташкентской области. Общественные работы АН Уз ССР. 1960. С. 20-82.
- 3. Алпысбаев Х. Новые наскальные изображения Бостандыкского района. ТИИАЭ АН Каз. Т. 1. 1956.
- 4. Аубекеров Б.Ж. Геолого-геоморфологические исследования в долине реки Сармишсая // Достижения иперспективы изучения, сохранения и управления природного и культурного наследия «Сармишсая». Материалы региональной конференции. Ташкент, 2009.
- 5. Бартольд В.В. Отчет о поездке в Среднюю Азию с научной целью 1893-1894 гг. Императорской Академии наук. Т.1. Вып.4.-СПб.,1897.-С.51-52.
- 6. Вебер В.Н. Геологическая карта Средней Азии. М. 1914. С. 130
- 7. Воронец М.Э. Наскальные изображения Южной Киргизии // Тр.Кирг.ЯГПИ. Вып. 2. Фрунзе. 1950. С. 75-90
- 8. Бобохусенов, А. (2024). ИСТОРИЧЕСКАЯ ГЕОГРАФИЯ БУХАРСКОГО ОАЗИСА. СОВРЕМЕННАЯ НАУКА И ИССЛЕДОВАНИЯ, 3(2), 634–640. https://doi.org/10.5281/zenodo.10667247
- 9. Бобохусенов, А., и Ганиев, Х. (2024). ПРОБЛЕМЫ ПРОИСХОЖДЕНИЯ САКСКОЙ АРХЕОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ. СОВРЕМЕННАЯ НАУКА И ИССЛЕДОВАНИЯ, 3(2), 641–645. https://doi.org/10.5281/zenodo.10667306
- 10. Akmal B. (2024). THE GREAT WALL OF THE EARLY MIDDLE AGES KANPIRAK WALL. Modern Science and Research, 3(1), 694–698. Retrieved from https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/28381
- 11. Bobohusenov Akmal. (2023). BUXORO VOHSINING ANTIK DAVRI SHISHA BUYUMLARI. *TADQIQOTLAR*, 25(2), 208–211. Retrieved from http://tadqiqotlar.uz/index.php/new/article/view/307
- 12. Bobohusenov Akmal Ashurovich. (2023). THE MATERIAL CULTURE OF THE TOMBS OF THE ANCIENT AND EARLY MEDIEVAL PERIOD. *International Journal Of History And Political Sciences*, *3*(11), 24–29. https://doi.org/10.37547/ijhps/Volume03Issue11-06
- 13. Bobohusenov Akmal. (2023). ANTIK VA ILK OʻRTA ASRLAR DAVRI MOZOR-QOʻRGʻONLARI MODDIY MADANIYATI . *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, *35*(3), 65–70. Retrieved from https://www.newjournal.org/index.php/01/article/view/10037
- 14. Bobohusenov Akmal. (2023). ANTIK VA ILK OʻRTA ASRLAR DAVRI MOZOR-QOʻRGʻONLARI MODDIY MADANIYATI . *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, *35*(3), 65–70. Retrieved from https://www.newjournal.org/index.php/01/article/view/10037
- 15. Tursunova, M., & Bobohusenov, A. (2023). QADIMGI VARAXSHA DEVORIY GANCH VA LOY BEZAKLARI. SCHOLAR, 1(28), 303–308. https://doi.org/10.5281/zenodo.10026873

VOLUME 3 / ISSUE 3 / UIF:8.2 / MODERNSCIENCE.UZ

- 16. Bobohusenov Akmal. (2023). BUXORO VOHSINING ANTIK DAVRI SHISHA BUYUMLARI. *TADQIQOTLAR*, 25(2), 208–211. Retrieved from http://tadqiqotlar.uz/index.php/new/article/view/307
- 17. Bobohusenov Akmal Ashurovich. (2023). VARAKHSHA MURAL GANCH AND CLAY PAINTINGS. *International Journal Of History And Political Sciences*, *3*(12), 48–53. https://doi.org/10.37547/ijhps/Volume03Issue12-09
- 18. Bobohusenov Akmal, & Naimov Ismat. (2023). BAQTRIYANING BRONZA DAVRI ARXEOLOGIYA YODGORLIKLARINING JOYLASHUVI VA MODDIY MADANIYATI. *Innovations in Technology and Science Education*, 2(8), 73–80. Retrieved from https://humoscience.com/index.php/itse/article/view/557
- 19. Bobohusenov A. (2023). BUXORO VOHASINING ANTIK DAVRI YODGORLIKLARI. *SCHOLAR*, *1*(28), 298–302. Retrieved from https://researchedu.org/index.php/openscholar/article/view/5055
- 20. Bobohusenov Akmal. (2023). BUXORO VOHASI QOYATOSH SURATLARINING DAVRIY TASNIFI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 29(1), 142–146. Retrieved from https://newjournal.org/index.php/01/article/view/8667
- 21. Shokir o'g'li, S. U. (2023). MAHALLANING JAMIYAT IJTIMOIY TARAQQIYOTIDAGI O'RNI. Научный Фокус, 1(6), 369-371.
- 22. Sadullayev U. (2024). MIRZA SIROJ HAKIM AND HIS LEGACY. Modern Science and Research, 3(2), 902–910. Retrieved from https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/29502
- 23. Shokir o'g'li, S. U. (2023). MAHALLA TUSHUNCHASINING VUJUDGA KELISHI HAQIDA.
- 24. Sadullayev, U. (2024). THE NEIGHBORHOOD IS THE CRADLE OF VALUES. *Modern Science and Research*, *3*(1), 607–613. Retrieved fromhttps://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/28343
- 25. Sadullayev, U. (2023). ABOUT THE EMERGENCE OF THE CONCEPT OF NEIGHBORHOOD. *Modern Science and Research*, 2(12), 722-727.
- 26. Sadullayev Umidjon Shokir O'g'li. (2023). THE IMPORTANCE OF THE MAHALLA SYSTEM'S REFORMATIONS IN NEW UZBEKISTAN. International Journal Of History And Political Sciences, 3(10), 25–30. https://doi.org/10.37547/ijhps/Volume03Issue10-05
- 27. Sadullayev Umidjon Shokir o'g'li. (2023). The History of the Creation and Formation of the Neighborhood. American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education (2993-2769), 1(10), 480–485. Retrieved from https://grnjournal.us/index.php/STEM/article/view/2142
- 28. O'gli, S. U. S. (2023). ELUCIDATION OF ISSUES OF THE HISTORY OF BUKHARA GUZARS IN OA SUKHAREVA AND HER STUDIES. *International Journal Of History And Political Sciences*, *3*(11), 30-35.
- 29. Sadullayev, U. (2023). ABOUT THE EMERGENCE OF THE CONCEPT OF NEIGHBORHOOD. Modern Science and Research, 2(12), 722–727.

VOLUME 3 / ISSUE 3 / UIF:8.2 / MODERNSCIENCE.UZ

- 30. Shokir o'gli, S. U. (2023). The Essence of State Policy on Youth in New Uzbekistan. *American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education* (2993-2769), 1(9), 554-559.
- 31. Bafoeva, R. (2023). The concept of family in English, Russian and Uzbek proverbs. *American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education* (2993-2769), *I*(10), 651–654. Retrieved from https://grnjournal.us/index.php/STEM/article/view/2279
- 32. Rokhila Bafoeva 2023. The Concept of Education in English and Uzbek Proverbs. *American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education* (2993-2769). 1, 9 (Nov. 2023), 292–296.
- 33. Bafoeva, R. (2023). NEW METHODS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES. Modern Science and Research, 2(10), 58-63.
- 34. Pirmanovna, N. G., & Bafoeva, R. (2022). NATIONAL AND CULTURAL PROVERBS IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES AND THEIR UNIVERSAL FEATURES. Новости образования: исследование в XXI веке, 1(4), 500-503.
- 35. Pirmanovna, N. G., & Bafoeva, R. (2023). INGLIZ VA O'ZBEK MAQOLLARING GENDER XUSUSIYATLARI. *World of Science*, *6*(5), 167-169.
- 36. Pirmanovna, N. G., & Bafoeva, R. (2023). O'ZBEK VA INGLIZ MAQOLLARINING JAMIYATDAGI TUTGAN O'RNI VA ULARNING O'RGANILGANLIK DARAJASI. SCIENTIFIC APPROACH TO THE MODERN EDUCATION SYSTEM, 2(14), 74-76.
- 37. Bafoeva, R. (2023). INGLIZ VA O'ZBEK MAQOLLARINING SHAKLLANISH VA O'RGANILISH MASALALARI. Научный Фокус, 1(3), 29-31.
- 38. Bafoeva, R. (2023). INGLIZ VA O'ZBEK MAQOLLARINING KOGNITIV TAHLILIIngliz va ozbek maqollari tizimlari haqida gap ketganda ularning mohiyati birbiridan ajralib turishi aniq bo'ladi, chunki ular turli xil tarixiy, ijtimoiy va iqtisodiy sharoitlarda rivojlangan, va bu maqoll. World of Science, 6(6), 207-211.
- 39. Pirmanovna, N. G., & Bafoeva, R. (2023). LINGUISTIC AND CULTURAL ANALYSIS OF ENGLISH AND UZBEK PROVERBS. Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities, 11(4), 227-230.
- 40. Bafoeva, R. (2023). THE IMPORTANCE OF INTERACTIVE GAMES IN LEARNING FOREIGN LANGUAGES PROCESS. *Modern Science and Research*, 2(10), 510-512
- 41. Berdiyeva, S. (2023). UNLOCKING LANGUAGE LEARNING POTENTIAL: THE IMPACT OF MULTIMEDIA IN LANGUAGE EDUCATION. *Modern Science and Research*, 2(12), 314-318.
- 42. Safarova, Z. T., & Berdiyeva, S. U. (2024). TRANSLATION PROBLEMS OF THE STORY "NAUGHTY BOY". *Modern Scientific Research International Scientific Journal*, 2(2), 10-16.
- 43. Berdiyeva, S. (2024). TEACHING YOUNG LEARNERS THROUGH THE USE OF CLIL METHOD. *Modern Science and Research*, *3*(2), 473-480.
- 44. Berdiyeva, S. (2024). EXPLORING INNOVATIVE APPROACHES TO TEACHING. *Modern Science and Research*, *3*(1), 923-927.

VOLUME 3 / ISSUE 3 / UIF:8.2 / MODERNSCIENCE.UZ

- 45. Berdiyeva, S. U. (2023). THE DIFFERENCE BETWEEN GAME-BASED LEARNING AND GAMIFICATION [Data set].
- 46. Khamraeva, G. (2023). The Role of Information Gap Activities in Teaching Speaking in Esl Classes. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)*, *33*(33).
- 47. Utkerovna, B. S. (2023). Teaching Grammar Effectively: Strategies for Success. *American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education* (2993-2769), 1(10), 241-245.
- 48. Utkerovna, B. S. (2023). Effective Ways of Improving Language Learners' Communication Skills through Story-Based Approach. *American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education* (2993-2769), 1(9), 563-567.
- 49. Berdiyeva, S. (2023). Advantages and Disadvantages of Teaching through Role-Playing Activities. In *Academic International Conference on Multi-Disciplinary Studies and Education* (Vol. 1, No. 19, pp. 88-92).
- 50. Berdiyeva, S. (2023). A STORY-BASED APPROACH IN TEACHING FOREIGN LANGUAGE. *Modern Science and Research*, 2(10), 262-266.
- 51. Berdiyeva, S. U. (2023). THE DIFFERENCE BETWEEN GAME-BASED LEARNING AND GAMIFICATION [Data set]. Zenodo.
- 52. Utkerovna, S. (2023). BENEFITS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES THROUGH ROLE-PLAYING ACTIVITIES. *Modern Science and Research*, 2(10), 723-729.
- 53. Utkerovna, B. S. (2023). SHUM BOLA ASARINING TARJIMASIDA TARJIMON MAHORATI. DENMARK" THEORETICAL AND PRACTICAL FOUNDATIONS OF SCIENTIFIC PROGRESS IN MODERN SOCIETY", 14(1).
- 54. Utkirovna, B. S. (2023). Characteristics of the Works of Charles Dickens. *European Science Methodical Journal*, 1(3), 24-28.
- 55. Berdiyeva, S. (2023). THE IMPORTANCE OF ROLE PLAYING ACTIVITIES IN IMPROVING LEARNERS'LANGUAGE SKILLS. *Modern Science and Research*, 2(9), 75-78
- 56. Рушана, Н. Р. (2023). ПАРЕМИИ КАК ОТРАЖЕНИЕ ЭТНОКУЛЬТУРНОЙ СПЕЦИФИКИ: ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ. *Научный Фокус*, *1*(7), 1193-1200.
- 57. Рушана, Н. Р. (2023). ЭВОЛЮЦИЯ УРОКА ЛИТЕРАТУРЫ: СЛИЯНИЕ ТРАДИЦИЙ И ИННОВАЦИЙ. JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH, 6(10), 199-206.
- 58. Рушана, Н. Р. (2023). СЕМЕЙНЫЕ ЦЕННОСТИ И ИХ РОЛЬ В ЖИЗНИ И ПРОИЗВЕДЕНИЯХ ЛН ТОЛСТОГО. Научный Фокус, 1(6), 424-429.
- 59. Набиева, Р. Р. (2023). ОСОБЕННОСТИ ПСИХОЛОГИЗМА ПЬЕС А. ВАМПИЛОВА.
- 60. Nabiyeva, R. (2023). FEATURES OF PSYCHOLOGISM OF A. VAMPILOV'S PLAYS. Modern Science and Research, 2(9), 109–111. Retrieved from https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/23906
- 61. Рушана, Н. Р. (2023). ПАРЕМИИ КАК ОТРАЖЕНИЕ ЭТНОКУЛЬТУРНОЙ СПЕЦИФИКИ: ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ. Научный Фокус, 1(7), 1193-1200.